

[vakTaal]

TIJDSCHRIFT VAN DE LANDELIJKE VERENIGING VAN NEERLANDICI
TWEE-EN-TWINTIGSTE JAARGANG – NR 3/4 – 2009 – VERSCHIJNT 4X PER JAAR

Ton Anbeek:

‘Ik denk dat ik iets van
een antropoloog heb’

Interview met Ton Anbeek	2
Grammatica voor de liefhebber	8
Column	10
Hoofts sonnetten uit de <i>Emblemata amatoria</i>	11
Een stuk of wat gedichten	15
Over <i>Omtrent Deedee</i> (2)	20
Over leesgemak van lesmethodes Nederlands	25
Nederlands studeren in Córdoba (Arg.)	26
LVVN-congres	28
Gepromoveerd	28
Taalbeleid aan de Fac. Geesteswetenschappen UvA	29
Boekbespreking	30

'Ik denk dat ik iets van een antropoloog heb' Interview met Ton Anbeek

Elk voorjaar heeft een dag waarop iedereen massaal lijkt te besluiten: het is lente. Een tere zon weerschittert in de Leidse grachten, terwijl op de kades de jassen open worden geknoopt en een enkele optimist al een zonnebril draagt. Rokjes omgeven het vers gerestaureerde Academiegebouw, waar wij rond het middaguur hebben afgesproken met A.G.H. Anbeek van der Meijden (1944), alias Ton Anbeek.

In 2005 volgden wij de laatste collegereeks die hij doceerde als hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit Leiden: 'Literatuur in de jaren zestig'. Direct na afloop van de afsluitende werkgroepzitting namen wij hem met een tiental andere studenten mee naar de Witte Singel, waar een boot gereed lag met bloemenkettingen, zakjes krenten, Jimmy Hendrix en een hoeveelheid glaswerk. Tot ons grote plezier heeft Anbeek deze boottocht in jarenzestig-stijl enkele maanden later waardig gememoreerd bij zijn afscheidscollege op 27 september 2005.

Nu, bijna vijf jaar later, bevinden wij ons in de statige Curatorenkamer van de Leidse Academie en heeft de emeritus hoogleraar ons gevraagd hem te tutoyeren. Behalve wat geïmproviseerde opnameapparatuur en een porseleinen koffiekant, bevindt zich op de tafel een roman met een rode kaft, waarop getraliede flatgebouwen de letters van een woord vormen: *Vast*. Ton Anbeek bracht voor het schrijven van zijn vierde roman, die in het najaar van 2009 verscheen, enige tijd door in verscheidene justitiële jeugdinstellingen en ging samen met een groep jonge gedetineerden op skikamp. Hierover, en over zijn jeugd, schrijverschap, de jaren sinds zijn emeritaat, Amerika, politiek en *The Matrix*, voeren wij vandaag een uitgebreid gesprek. Twee uren vliegen voorbij.

Professor onder de jongens

Wie in de periode van zijn afscheid als hoogleraar aan Ton Anbeek vroeg wat zijn plannen waren voor de komende jaren, kreeg als antwoord: 'Alle boeken lezen die ik van plan ben te gaan lezen, en alle boeken schrijven die ik nog van plan ben te gaan schrijven'. Wij leggen dit citaat aan Anbeek voor en vragen waarom hij na zijn derde roman in 1992 geen fictie meer gepubliceerd heeft. Hij lacht, en reageert: 'Alle boeken lezen die ik nog

van plan ben te gaan lezen is een onderneming waarvoor je op zich al meerdere levens nodig hebt. En wat het schrijven aangaat: een roman maken vergt zeer veel jeugdige krachten. Op een bepaald moment gaat dat gewoon niet meer naast het drukke bestaan als hoogleraar; je merkt dat je niet voldoende concentratie kunt opbrengen en dat het resultaat niet goed wordt. Als je een roman wilt schrijven en je wilt je daar helemaal ingooien, dan moet je een halve middag over één woord kunnen nadenken. Dat klinkt zwaar overdreven, maar in de praktijk werkt het zo. Pas toen ik afscheid genomen had als hoogleraar, kon ik dag en nacht bezig zijn met schrijven.'

Als wij vragen of *Vast* een van de boeken is die hij van plan was te gaan schrijven, vervolgt hij: 'Jawel, maar niet in deze vorm. Er was een zeer vroege versie, gekrabbeld in een agenda, die ik vond toen ik mijn kast opruimde. Toen ik die las, dacht ik: "Dat is toch eigenlijk niet zo gek". Die vroege versie ging over een psycholoog die in een justitiële jeugdinstelling gaat werken, aanvankelijk idealistisch is, maar gaandeweg steeds cynischer wordt, en ten slotte toch een dialectisch midden probeert te vinden. Er waren wat mij betreft twee bezwaren. In de eerste plaats vond ik de dialectische gang erg traditioneel en bovendien vond ik de afstand tot de criminele jongens te groot. Vanaf dat moment ben ik moeite gaan doen om door te dringen tot die jongens en hun manier van leven.'

Wij hebben de roman met interesse en plezier gelezen. De personages, zoals die in het boek worden neergezet, zijn duidelijk jongens van nu. Vooral de dialogen

en de tegenstellingen tussen de verschillende groepen en nationaliteiten geven de indruk dat er grondig vooronderzoek is verricht. Anbeek: 'Een kennis bracht mij met iemand in contact die in een jeugdinstelling werkt. Ik ben natuurlijk professor en dan word je toch eenvoudiger geaccepteerd. Vervolgens werd ik uitgenodigd om een paar keer langs te komen en mee te draaien. Dat heb ik gedaan, maar telkens als ik daar kwam had ik het gevoel dat het niet helemaal klopte. Normaal is het zo dat een groepje van twaalf jongens begeleid wordt door twee groepsleiders. Toen ik er was, waren dat er ineens vijf. Je merkte ook dat er dingen gebeurden, dat bijvoorbeeld ineens iedereen naar de wc rende, maar je kwam er nooit achter wat er precies gaande was.'

Toen ik hoorde dat de jongens op kamp zouden gaan, in een skioord vlak bij de Oostenrijkse grens, zorgde ik ervoor dat ik mee kon gaan, omdat je dan dag en nacht met ze kunt optrekken. Die jongens gingen skiën en als ze dan beneden kwamen zat ik klaar met warme chocolademelk. Als zij skieden maakte ik wat aantekeningen, maar nooit als ze erbij waren. Wel heb ik een keer gevraagd aan een aantal van hen om wat jongerentaalwoorden te noemen, hoewel ik daar in de tekst uiteindelijk spaarzaam gebruik van gemaakt heb. De spanning heerste vooral onderhuids. Je zat bijvoorbeeld aan het ontbijt en dan sloeg ineens de vlam in de pan om een pot pindakaas. Zoiets had ik nog nooit meegemaakt, dus ik heb zoveel mogelijk van dat soort gebeurtenissen opgeschreven. Ik heb die jongens ook gezegd waar ik mee bezig was. Ze waren vanaf het eerste moment

bijzonder vriendelijk en ik heb me nooit bedreigd gevoeld. Toen ik me de eerste keer voorstelde en vertelde dat ik me in een vorig leven met boeken bezig heb gehouden, vroeg één van die jongens: "Ook met gedichten?" Vervolgens kreeg ik vier pakken in mijn handen gedrukt met zeer aangrijpende verzen. Die jongens wilden dat ik die zou gebruiken in mijn roman, maar dat heb ik niet gedaan. Misschien zijn er uiteindelijk een paar regels in terecht gekomen.'

Zo heel spaarzaam is het gebruik van jongerentaal in *Vast* nu ook weer niet. En inderdaad is er een indrukwekkend aantal kleinere verhalen over handelingen en belevenissen van de gedetineerden in de roman verwerkt. Neem bijvoorbeeld het volgende fragment waarin Hamid, aanvoerder van de 'mokro's', kronkelend van de buikpijn op de grond is gaan liggen en er een dokter bijgehaald is:

De mokro's praten met opgewonden keelklanken in op een Hamid die al te ver heen lijkt voor woorden.

Ver-ant-woord-de-lijk-heid, ver-ant-woord-de-lijk-heid zoem-zoemt het over de afdeling. En nog een derde woord, altijd prijs: discriminatie natuurlijk. 'Als dit een tatta was overkomen, lag-ie al lang in het hospitaal.'

[...] Dan, eindelijk, het is bijna bedtijd, twee sterke mannen in het wit met een brancard. De zieke wordt vastgesnoerd, het hoofd blijft machteloos heen en weer rollen, de ogen weggedraaid.

'Het lijkt wel een film,' fluistert de pedo naast mij.

[...] De volgende ochtend is de zieke nog niet terug.

Dat is normaal.

Er moest minstens geopereerd worden, de blinde dingen eruit trekken enzo.

Maar minder normaal is het bericht dat een van de jongens later bij metaalbewerking hoort. Hamid zou op een onbewaakt moment in de stuurcabine van de ziekenwagen zijn geklommen en prompt zijn weggereden.

Bullshit. Vaag verhaal. Hebben we niet met onze eigen ogen gezien hoe hij werd vastgebonden op de brancard? En zit er niet altijd één ziekenbroeder achterin om de zieke in de gaten te houden? Maar de mokro's juichen al, Hamid grote held, Hamid de loesokampioen, Hamid koning van Marokko, ze lijken wel stoned. 'Die zit lekker te blowen in de shoppa.' 'Nee, die legt te palen met een smatje.' 'Twéé chickies!' Ze zingen een lied waar ze vreselijk om moeten gieren. (p. 91-93)

Gevraagd naar de verhouding tussen fictie en werkelijkheid in de roman,

benadrukt Anbeek dat niemand herkenbaar is opgevoerd. 'Niet dat hierover expliciete afspraken gemaakt zijn, maar die jongens moeten later terugkeren in de maatschappij. Niettemin gebruikte ik wat ik zag, maar dan naar het principe van Hildebrand: je gebruikt de oren van de eerste, de kin van de tweede, et cetera. Alleen het personage Joop is gebaseerd op iemand die daar rondliep en eigenlijk heel komisch was. Maar ik denk niet dat hij zichzelf zal herkennen. En mocht dat wel zo zijn, dan zou hij waarschijnlijk teleurgesteld zijn omdat niet het hele boek over hem gaat. Al die jongens vroegen mij of ik geen boek over *ben* wilde schrijven: "Neem mij! Ik heb heel veel te vertellen!", klonk het regelmatig, maar dat kon ik natuurlijk niet doen.'

Hersenspoeling

De roman *Vast* is een ik-vertelling vanuit het perspectief van Ronnie, een jongen die wat zijn geestelijke vermogens betreft met kop en schouders uitsteekt boven de rest van de jongens op de afdeling waar hij zit. Gaandeweg wordt duidelijk dat hij schuldig is aan een ernstig gewelddelict, maar hierop ligt weinig nadruk. Wel is er aandacht voor zijn uiterst beroerde thuisituatie via (grotendeels gefantaseerde) dialogen met een psycholoog. Bijvoorbeeld wordt er een beklemmende vakantie met zijn asociale vader beschreven. In grote lijnen bestaat de handeling van het boek uit beschrijvingen van de dagelijkse (wan)orde in de gesloten jeugdinstelling, gedurende een periode van een paar maanden. Na enige tijd wordt er een evenement aangekondigd: er zal een 'feestelijke bijeenkomst' plaatsvinden, die door de burgemeester en andere officiële gasten zal worden bijgewoond. Verschillende jongeren uit Ronnies groep mogen erbij aanwezig zijn of leveren zelfs een bijdrage aan een van de 'acts' die opgevoerd worden. Uiteindelijk loopt de feestelijke avond uit op een enorme muiltartij, die een aangrijpende nasleep heeft.

'Het fascineert mij dat mensen zich zo verschillend kunnen ontwikkelen,' vertelt Anbeek als we hem vragen wat hem ertoe gebracht heeft om zich in criminele jongeren te verdiepen. 'Een grote sociologische scheiding, zoals die nu bestaat tussen witte en zwarte scholen, bestond niet in het gereformeerde dorp waar ik ben opgegroeid. Wel had je verschillende scholen "met den Bijbel" en één kleine, min of meer openbare lagere school. De kinderen die daarop zaten hadden ofwel ouders die God noch gebod kenden, of ouders die – zoals de mijne – gewoon wat vrijmoediger dachten. Ik heb daar in de banken gezeten naast iemand wiens vader, zo zei men, dief

was. Ik vond het geweldig om een keer met hem mee naar huis te gaan! Dat heeft me altijd beziggehouden. Ik zou hem ook enorm graag nog eens willen traceren, ware het niet dat hij Nico Jansen heette. Zo'n veelvoorkomende naam maakt het natuurlijk erg lastig.'

Een aspect van de neerlandistiek dat Anbeek erg interesseert is de stilistiek. Samen met professor Arie Verhagen publiceerde hij in 2001 het baanbrekende artikel 'Over Stijl' in *Neerlandistiek.nl*. Toen hij met pensioen ging, dacht hij: 'Ik kan wel een boek gaan schrijven over stilistiek, maar dat is een onderwerp waarvan ik bang ben dat het verlamd werkt voor iemand die zelf ook schrijft. Ik wilde heel andere dingen doen, nu ik er de tijd voor kreeg. Zo heb ik een bovenbuurman die het interieur van supermarkten ontwerpt en daar een boek over heeft geschreven. Dat wist ik wel, toen ik nog als hoogleraar werkte, maar nu pas had ik eindelijk de tijd om het te lezen. Erg interessant. Dat was met dit onderwerp ook zo: het zat al heel lang in mijn hoofd, en nu kon ik me erop storten.'

Niet alleen het personage Joop, ook de ik-figuur Ronnie is in zekere mate gebaseerd op iemand die Anbeek in een jeugdinstelling ontmoet heeft: 'Die jongen kon zich, in tegenstelling tot de meesten, goed uiten, want laten we wel wezen: veel van die jongens zijn zwakbegaafd. Hij niet, hij had minstens havo-niveau. Dat intrigeerde mij, en omgekeerd merkte ik dat hij mijn gezelschap zocht. Het was niet zo mooi wat die jongen op zijn geweten had. Dan stond ik met hem te praten en dan dacht ik: hoe is die jongen zo geworden? Hij is niet onintelligent, hij kan met mensen omgaan, hoe is het voor hem om jarenlang in zo'n instelling te moeten verblijven? Als zijn jeugd-tbs tot tweemaal wordt verlengd, zit hij tot zijn tweeëntwintigste tussen de gedetineerden, waarvan de meesten na verloop van tijd natuurlijk ook nog veel jonger zijn dan hij. Ik ben zelf nogal claustrofobisch, dus ik vond het beklemmend en tegelijk geweldig interessant om te achterhalen hoe hij dat moest ervaren.'

In het boek wordt verwezen naar de film *The Matrix*. Een geoefende lezer zal weinig moeite hebben om vast te stellen wat de verwantschap tussen die film en *Vast* is, en als we onze vermoedens uitspreken stemt de auteur in: 'Ronnie heeft het inderdaad niet voor niets over die film. Daarin wordt namelijk met het idee gespeeld dat de hele wereld bestaat uit één grote samenzwering. Paranoia. Ik kan me goed voorstellen dat je dit gevoel ervaart als je in zo'n jeugdinstelling

ring verblijft en voortdurend het gevoel hebt dat iedereen tegen je is.' Hiermee belanden we bij wat een centraal thema in het oeuvre van Ton Anbeek genoemd zou kunnen worden: vastzitten, wellicht met de wil of zelfs de gelegenheid te ontsnappen en een ander leven te beginnen. Anbeek: 'Je kunt dat zelfs in een breder, filosofisch perspectief plaatsen. Misschien is ieder mens wel gegijzeld door zijn of haar jeugd. Je wordt gehersenspoeld en in een bepaalde richting geduwd. In mijn geval was het een hele comfortabele, liefdevolle jeugd. Maar toch, het idee dat je op een bepaalde manier gaat denken, vind ik heel fascinerend.'

Hij noemt dit als een van de redenen waarom hij, toen hij als universitair medewerker aan de Universiteit Utrecht was verbonden, een jaar naar een ander land wilde: Amerika. 'Daar ben ik een jaar geweest. Ik was verliefd geworden op een Amerikaans meisje en kreeg de gelegenheid om tijdelijk van positie te wisselen met een Amerikaanse neerlandicus die doceerde aan het University College in Los Angeles. Ik vond het ongelooflijk fascinerend te ontdekken dat bepaalde dingen die ik volstrekt vanzelfsprekend vind, ergens anders helemaal niet vanzelfsprekend hoeven te zijn. Ik stond soms met mijn oren te flapperen. Ik gaf college aan een klein groepje studenten en behandelde een verhaal van Hermans dat ik heel mooi vind, "Glas". Na het gelezen te hebben, vroeg één van die studenten, een Chinees-Indische jongen: "Ik snap het niet helemaal. Had Hitler dan iets tegen de joden?" Ik vond dat verbijsterend, maar ook begrijpelijk. Voor hen was de Tweede Wereldoorlog de Stille Oceaan en niet Europa. Nog interessanter was een reactie van een student toen we een tekst lazen waarin badinerend werd geschreven over ambitie. In de artistieke kringen waarin ik verkeerde was het gebruikelijk om ambities af te keuren: elke avond in het café en zo, enfin – een beetje zoals in Nescio's *Titaantjes*. Tijdens het college liet ik deze mening ook duidelijk merken, totdat een meisje me vroeg: 'Wat is er tegen ambitie?' Ik ontdekte dat ik daar geen antwoord op had. Zo zie je hoe je in dit soort zaken bent bepaald door milieu en tijd.'

'In een van de kritieken op je boek wordt beweerd dat dit ook is wat je de lezer zou willen meegeven: dat criminele jongeren exponenten zijn van hun omgeving – puppies die vals geworden zijn, omdat ze te vaak werden geslagen', parafaseren wij. 'Nee, ik had absoluut geen boodschap. Ik had een opdracht voor mezelf: ik wilde een verhaal vertellen vanuit het perspectief van een van die criminele jongens waarin ik zo geïnteres-

seerd was geraakt. Als je je zo in iemand verdiept, dan krijg je vanzelf medelijden. Toen ik mijn roman naar de uitgever had gestuurd, kreeg ik van hem te horen dat hij vond dat het met compassie geschreven was. Je zult maar zo'n jongen zijn. Ik heb mijn hele leven lang literaire programma's bestudeerd, maar ik wilde voor mijn boek geen programma. Ik wilde geen grijs Hollands boek schrijven. Omdat het zo'n zwaar onderwerp is, wilde ik dat er humor in zou zitten. Als je kijkt naar zo'n figuur als Joop, die groeide bij elke versie! Ik had er enorm veel plezier in als hij weer verscheen. Als ik al een programma had dan was dat het.'

Nu we het toch over kritieken hebben: ik ben zeer tevreden met een andere recensie, namelijk die in *De Volkskrant*. Maar mijn vloek is dat ik altijd de hoogleraar blijf. Naïef genoeg had ik gedacht dat het bij dit boek eindelijk niet mee zou spelen. Enigszins verbitterd ben ik er toch wel over als iemand schrijft dat ik zo'n man ben die met een aulapocket over jongerentaal op zijn schoot een roman zit te schrijven. Dat is vooral zo lullig, omdat uit van alles blijkt dat ik echt in zo'n inrichting geweest ben. Bovendien heb ik mijn boek laten lezen aan mensen die verstand hebben van jongerentaal, in de eerste plaats is dat René Appel. Die heeft nog een aantal nuttige opmerkingen geplaatst en voor het overige aangegeven het getrouw te vinden. Aan de ene kant hebben Nederlanders dezelfde eerbied voor de professorentitels als bijvoorbeeld Duitsers, maar tegelijkertijd merk ik altijd dat ze de neiging hebben om dit ook weer onmiddellijk naar beneden te halen. Tevreden ben je natuurlijk nooit met de literaire kritiek. Je wilt gewoon lezen: "Dit is nu al het beste boek van dit millennium". Dat krijg je natuurlijk niet. Maar wat ik hoop is dat dit boek ooit nog een tweede kans krijgt, op welke manier dan ook. Dat gebeurt nog wel eens in de literatuurgeschiedenis, dus wie weet.'

Ontsnappen op de rug van een hoofdpersoon

Wie Anbeek kent en zijn vier romans leest, zal het opvallen dat er, naast vastzitten en ontsnappen, nog een andere lijn zichtbaar is: de hoofdpersonen en hun belevenissen lijken weinig tot geen gelijkenissen te vertonen met het leven van de auteur zelf. Waarom is er geen sleutelroman over zijn universitaire loopbaan? 'Ik vind mijn leven interessant genoeg voor mezelf, maar of het ook zo geweldig interessant is voor andere mensen weet ik niet. Daarnaast moet een goede sleutelroman satirisch zijn. Ik heb me gedurende mijn academische leven als

een vis in het water gevoeld. Ik ben een heleboel aardige mensen tegengekomen en studenten en collega's die bezeten zijn van literatuur. Als je van je hobby je beroep hebt kunnen maken, blijft er niet veel over om satirisch over te schrijven. Ik vind het juist interessant om een leven te bekijken dat niet het mijne is. Dat is voor mij een uitbreiding van mijn leven: ik krijg er een leven bij in plaats van dat ik er een verdubbel. Er is iets waardoor ik het leuk vind om op andere terreinen te komen. Ik heb inmiddels bijvoorbeeld al aardig was research gedaan over het leven van een huisarts. Dat boeit me. Niet dat ik zelf huisarts had willen zijn, maar om het te verkennen en vanzelfsprekendheden te nuanceren. Ik had het idee dat een huisarts iemand was die heel wat ernstige gevallen tegenkomt, totdat ik een keer een hele dag mocht meekijken. Zo iemand ontvangt veertig patiënten per dag en dan blijkt dat er eigenlijk maar een of twee moeten worden doorverwezen. De rest komt niet naar de huisarts om te horen wat voor ziekte ze hebben, maar om te horen dat ze *geen* ziekte hebben. Dat is heel anders dan je denkt.'

We hebben het gevoel via een omweg alsnog te zijn uitgekomen bij een aspect van zijn boeken dat dicht bij de persoon van de auteur staat: het verlangen om een ander leven te leiden. Ton Anbeek antwoordt schoorvoetend dat hier wel iets inzit. Als we hem vragen of hij naast de verschillende levens die hij nu eigenlijk al leidt – als vader, schrijver en professor – probeert er met elk boek een bij te krijgen, zeg hij: 'Ik denk dat ik iets van een antropoloog heb. Maar ik moet er ook weer niet aan denken om echt antropoloog te zijn, want alles is al ontdekt.'

In termen van de Vorm- of Vent-discussie lijkt het er dus op dat de schrijver Anbeek zijn eigen vent naar de achtergrond verplaatst. 'Ach, jazeker,' is zijn antwoord, en we vervolgen met de vraag of dat bescheidenheid is of eerder een vorm van schaamte. 'Vooral voor mijzelf vind ik het interessanter om me in anderen te verplaatsen. Ik voel niet de behoefte om mijn eigen leven helemaal uit te rafelen, zoals bijvoorbeeld Proust dat deed. Niet dat ik daarop neerkijk, maar misschien moeten de allerinteressantste dingen wel altijd geheim blijven. Als mensen mij vragen wat mij het meeste drijft, dan antwoord ik: nieuwsgierigheid. Dat is altijd zo geweest.' Daarmee toont Ton Anbeek zicht een heel ander soort schrijver dan bijvoorbeeld Arnon Grunberg, die verkondigt dat je je schaamte moet overwinnen om schrijver te kunnen worden. 'Ik zou het niet vreemd vinden als er schrijvers opstaan die zich afzetten tegen

de pessimistische romans, zoals die vanaf het einde van de negentiende eeuw geschreven worden. Grote literatuur is lang niet altijd zo geweest. Neem Dante: zijn werk is een verheerlijking van het licht en het geloof, al is het natuurlijk wel tekenend dat we zijn hel vandaag de dag misschien wel het mooiste vinden. Er bestaan trouwens ook in latere tijden vrolijke verzen, zoals de liefdespoëzie van Gorter. Het zou heel goed kunnen dat er een ander soort literatuur gaat komen die veel vrolijker is, maar dat is natuurlijk heel speculatief. Persoonlijk vind ik in elk geval het loodzware pessimisme het grootste cliché van de moderne roman.'

Nu het gesprek op de moderne roman komt, brengen wij het recent verschenen boek *De revanche van de roman* van Thomas Vaessens ter sprake. Hierin wordt in zekere zin opgeroepen tot engagement en stellinggenomen tegen meer autonome literatuur. We vragen hoe Anbeek hier tegenaan kijkt, aangezien het natuurlijk min of meer om een hedendaagse versie van zijn beroemde oproep tot 'straatrumoer in de literatuur' gaat. 'Ik vind het boek van Vaessens literatuurhistorisch heel zwak, omdat hij allerlei dingen verkondigt over de jaren zestig die niet kloppen. Bizar vind ik bijvoorbeeld ook dat hij zegt dat de mensen allang niet meer onder de indruk waren van Kees Fens als criticus, al voor zijn dood. Kees Fens heeft de laatste dertig jaar van zijn leven niet over Nederlandse literatuur geschreven. Dan denk ik: is er dan niemand die hem daarop kan wijzen? Ik vind het in alle opzichten een merkwaardig boek.' We brengen er tegenin dat hij als romanschrijver toch aan zijn kant zou moeten staan: Vaessens zou *Vast* als casus kunnen gebruiken van een recent geëngageerd werk. 'Dat zou hij kunnen doen, al zie ik het nog niet gebeuren. Maar zeker sta ik aan zijn kant, ik ben immers degene geweest die heeft geroepen dat er meer straatrumoer moest komen! Alleen is dat volgens mij een stuk minder terug te zien in mijn eerste twee boeken. Die waren sterk geïnspireerd op Amerikaanse schrijvers zoals John Updike en gaan hoofdzakelijk over verhoudingen tussen mensen. Mijn nieuwste boek is wat dat betreft anders. Ik lijk nu meer te voldoen aan mijn eigen eis van straatrumoer.'

In een eerder interview uit 2003 stelde Anbeek dat hij altijd als grootste stoorzender in de receptie van zijn romans heeft ervaren, dat men er in de kritieken blijk van gaf te denken dat 'boeken geschreven door een professor waarschijnlijk wel bedoeld zouden zijn om zijn wetenschappelijke uitspraken over literatuur van praktijkvoorbeelden te voorzien'. Bij zijn drie eerdere romans is dit duidelijk niet het geval. 'Maar,' vroegen wij, 'is hier in het geval van het toch behoorlijk geëngageerde *Vast* geen kern van waarheid in gaan zitten?' Anbeek: 'Die gedachte heb ik inderdaad ook gehad, en toen ik dat ontdekte, schrok ik me een ongeluk. Wat dat betreft was het misschien wel weer een voordeel dat Vaessens nu met die uitspraken op de voorgrond trad, dat heeft de aandacht wellicht een beetje afgeleid.'

Eerder in het gesprek benadrukte hij al dat de uitspraak over straatrumoer een eigen leven is gaan leiden. Die uitspraak 'is geheel buiten mijn invloed om uitgroeide tot mijn alom geciteerde "claim tot onsterfelijkheid", terwijl ik zelf natuurlijk andere essays of boeken die ik geschreven heb veel belangrijker vind dan het artikel waar die zin uit komt. Maar als je ironie belangrijk vindt in literatuur, dan moet je daar tegen kunnen. Bovendien geldt nog altijd dat ik veel bewondering heb voor schrijvers die in staat zijn direct te reage-

ren op actuele kwesties en die zich mengen in openbare debatten. Mijn voorliefde voor Hermans heeft hier zeker mee te maken. In dat opzicht was hij de ideale auteur en tegenwoordig vinden we daar iets van terug in Grunberg. Net als Hermans richt hij zich op het ontmaskeren van de schone schijn in allerlei zaken die om hem heen gebeuren. Wat beide schrijvers overigens ook gemeen hebben is een onvoorwaardelijke inzet voor de literatuur.'

Weten dat je niet alleen bent

Ton Anbeek is voorzitter van de wetenschappelijke commissie die advies geeft bij de uitgave van de *Volledige Werken* van Willem Frederik Hermans. We vragen hem hoe hij verder de positie zou beschrijven die hij op dit moment inneemt in het wetenschappelijke veld: 'Behalve dat voorzitterschap geen enkele positie. In de loop der tijd heb ik de dingen zien veranderen. Ik heb bijna twintig jaar met Frits van Oostrom samengewerkt. Mijn credo was altijd het interessanter maken van literaire teksten of, als ze dat zijn, zoals de *Reynaert* of de *Spaanschen Brabander*, die teksten toegankelijk en nóg interessanter maken. Ik probeerde dienstbaar te zijn aan de tekst. Dat idee is nu veranderd: nu worden allerlei sociologische methodes gehanteerd. Die hele Bourdieue-kant, dat speelt zich af op een vlak dat niet het mijne is. Het feit dat de sociologie zich met de literatuur bemoeit is veelzeggend: iemand heeft wel eens gezegd dat dit gebeurt wanneer iets bezig is te verdwijnen. Dat gebeurde al in Tilburg, met Hugo Verdaasdonk. Daar mocht je het niet over de inhoud van romans hebben, wat natuurlijk vloeken in mijn kerk is. Je ziet dat de literatuur niet meer de aura heeft die het voor ons had. Als wij in het café zaten, of in de mensa, en Hans Dorrestijn kwam binnen met de nieuwste *Tirade* met daarin een nieuwe aflevering van de brieven van Reve, dan waren wij niet te houden. Dergelijke bezetenheid heeft langzaam terrein verloren. Ik kon gedurende mijn werkzame leven altijd nog wel weggelaten met het bespreken van literatuur, maar ik hoor van jonge collega's ook dat dit steeds moeilijker aan het worden is. We leven in een visuele cultuur, en als je het zo bekijkt dan bestaat mijn vak eigenlijk al niet meer. Of slechts in een heel klein hoekje.'

'Maar is de fascinatie voor verhalen dan geen onuitroeibaar onderdeel van de mens?', onderbreken wij hem, en hij ver-

volgt: 'Dat is zeker zo, en ik denk dat de creativiteit wat het vertellen van verhalen aangaat ook niet minder is geworden, maar de uitingen zijn totaal anders. Er ontstaan nieuwe genres, zoals de 'graphic novel.' We brengen in dat Thomas Vaessens op deze trend lijkt te anticiperen door bijvoorbeeld college te geven over de boeken van Kluun en vragen of Anbeek dit met lede ogen aanziet. 'Helemaal niet,' antwoordt hij, 'ik heb zelf in het verleden ook met interesse en plezier college gegeven over triviale literatuur. Wat dat betreft kunnen we wel vaststellen dat Vaessens wel vaker moeite lijkt te hebben met originaliteit. Bovendien vind ik schrijvers als Kluun wel interessant, omdat ze een nieuw lezerspubliek hebben weten op te graven. Zelf heb ik trouwens ook een keer geprobeerd om een bestseller te schrijven. Een jaar of tien geleden heb ik een vrouwenboek gemaakt. Dat had ik bijna gepubliceerd, onder pseudoniem, maar er was één invloedrijke dame bij de uitgeverij die daar tegen was.'

Toch lijkt er wat Anbeek betreft nog wel ruimte te zijn voor kwaliteitsliteratuur. Als we vragen wat er in deze tijd nog valt op te steken van het lezen van boeken antwoordt hij: 'Literatuur geeft twee dingen: herkenning, en net iets meer dan je zelf kunt bedenken. Over dat laatste hebben we het gehad toen we over *Vast* en mijn huisartsenproject spraken. Maar wat de herkenning aangaat: Updike heeft een romancyclus geschreven over een man die auto's verkoopt, een bestaan dat ver van mij en de meeste andere lezers afstaat. Toch heeft hij het personage iets meegegeven, waardoor de lezer zich kan identificeren. Dat maakt het de moeite waard. Het kenmerk van literatuur bij uitstek is wat mij betreft dan ook het aanschouwelijke: literatuur laat dingen zien. Daarom is het jammer dat zulke jongens uit een jeugdinstelling niet lezen, dan konden ze ontdekken dat ze niet alleen staan. Helaas kan literatuur voor hen die functie niet hebben, want ik ben er daar maar twee tegen gekomen die lezen.'

We vragen of er teksten zijn die zijn leven ingrijpend hebben beïnvloed: 'Ik vind het problematisch om te zeggen dat literatuur in belangrijke mate mijn leven en opvattingen heeft bepaald. Daarvoor zou je eigenlijk je leven moeten overdoen zonder literatuur. Wel weet ik dat Hermans heel belangrijk voor me is geweest. Ik ben opgegroeid in een religieuze gemeenschap, die erg idealistisch was. Ik geloofde daar al heel jong niet meer in en Hermans prikte dat idealisme genadeloos door. Het naturalisme sprak me ook aan, omdat het een polemische beweging was.

Er verschijnt binnenkort een Italiaanse literatuurgeschiedenis van de Nederlandse letterkunde, waarin ik een stuk heb geschreven over het naturalisme. Dat rauwe werk, zoals je dat bij Emants tegenkomt, dat vond ik mooi. Maar het was vooral Hermans die me in mijn jeugd, toen er op zondag niet gefietst mocht worden, liet merken dat ik niet alleen was.'

Getrouwd met een P.C. Hooft-prijswinnares

Ton Anbeek groeide op in Veenendaal. We suggereren dat er misschien wel een interessant onderwerp gelegen is in het loskomen uit de religieuze omgeving van zijn jeugd. 'Dat heb ik in zekere zin gedaan in mijn eerste roman *Gemeenschap*, waarin ik schrijf over de excessen van zo'n geloofsgemeenschap. Voor het overige heeft iemand als Maarten 't Hart natuurlijk al genoeg over religieuze treurigheid geschreven. Wat kan ik daar nog aan toevoegen?' We vragen hem iets te vertellen over de jaren in Veenendaal: 'Het was een buitengewoon bekrompen gemeenschap, waar de SGP het voor het zeggen had. Dat zorgde op veel terreinen voor een vreugdeloze jeugd. Mijn ouders waren lieve mensen, maar de sfeer werd in hoge mate bepaald door het dorp. Er was in Veenendaal geen bioscoop, want dat was goddeloos. Er mocht niet gedanst worden, of gezwommen. Wat er dan wel op zondag gebeurde? Veenendaal was, statistisch gezien, één van de dorpen met de meeste gedwongen huwelijken. Dat verzin ik niet, echt waar. Er was een tijdlang zo'n televisieprogramma, *Sex voor de Buch* van Menno Buch, daarin kwamen allemaal mensen uit Veenendaal en omgeving voor.'

Aangezien 'Anbeek van der Meijden' adellijk klinkt, vragen we naar de herkomst van zijn naam. 'Het is geen adel. De naam in deze vorm is omstreeks 1900 ontstaan. Er was een mevrouw Anbeek, die bij een zekere meneer Van der Meijden, een rijk man, werkte. Mevrouw Anbeek werd op een gegeven moment zwanger en er kwam een kind. Van der Meijden had verder geen kinderen en wilde graag dat zijn naam zou voortleven en zo is er toen die dubbele achternaam gekomen. Mijn naam heeft dus een achtergrond met een scandaleus randje. Mijn vader was groothandelaar in tabaksartikelen. Hij zorgde voor de verspreiding van sigaren in een groot deel van Gelderland en Utrecht. Ik groeide op in een heel Hollands gezin, met het adagium: doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg. Mijn ouders hadden het enorme verlangen om hun kinderen op te stoten in de vaart der volkeren, door

ze een opleiding te geven die ze zelf niet hadden kunnen krijgen. Mijn vader zou zeker hebben kunnen studeren als hij de kans had gekregen. Helaas heeft alleen mijn moeder meegemaakt dat ik hoogerleerbaar werd, daar was ze trots op.'

Natuurlijk vragen we naar het leesgedrag in huize Anbeek: 'Dat was er niet echt. Mijn broer, de eerste in onze familie die ging studeren, las wel. Hij heeft ervoor gezorgd dat ik Hermans ben gaan lezen, doordat hij zei dat ik daar te jong voor was, wat natuurlijk alleen maar een extra aansporing was om eraan te beginnen. De keuze voor de studie Nederlands heb ik heel ondoordacht gemaakt. Omdat Utrecht gemakkelijk te bereiken was, ging ik daar naar het gymnasium. Bij mijn eindexamen sprongen de cijfers voor Geschiedenis en Nederlands eruit. Het werd het laatste, want de leraar Sötemann was buitengewoon inspirerend. Als ik vertelde dat ik in de krant iets over Bertold Brecht had gelezen, kwam hij de volgende les met een boekje over Brecht aanzetten. Zo'n man was het. Hij wist veel over buitenlandse literatuur en was gigantisch belezen. Ik merk nog steeds dat bepaalde oordelen van hem godsoordelen zijn voor mij. Ik herinner me dat ik een keer een spreekbeurt hield over Marguerite Duras. Toen ik hem na afloop vroeg wat hij er zelf van vond, zei hij: 'Ik vind het edelkitsch'. Sindsdien heb ik nooit meer iets van Duras kunnen lezen, en zelfs verfilmingen niet kunnen kijken. Ik hoor dan nog steeds de stem van Sötemann.'

We weten dat Anbeek naar Amsterdam ging om Nederlands te studeren en dat Sötemann in de tussentijd hoogleraar werd aan de Universiteit van Utrecht. Hij licht toe: 'Dat ik ging studeren in Amsterdam had een vrij pragmatische reden. Ik had gehoord dat in Utrecht een man doceerde bij wie je alle toneelstukken van Vondel uit je hoofd moest leren, en waar geen aandacht werd besteed aan moderne literatuur. Dat wilde ik niet. Na mijn afstuderen kon ik meteen aan de slag in Amsterdam, omdat er een functie vrij kwam als docent in romantheorie en vertelperspectief. De man die dat college gaf was zo gefrustreerd geraakt door de studentenrevolutie dat hij politiek asiel aanvraagde in Utrecht. Ik was als student al getrouwd, op mijn achttiende, maar dat heeft maar kort geduurd.' Als we vragen met wie hij getrouwd was in die jaren en waarom het maar kort duurde, antwoordt hij lachend: 'Je hoeft je er volgens mij niet voor te schamen om met een P.C. Hooft-prijswinnares getrouwd te zijn geweest. Maar het leven in Amsterdam was zeer – hoe het uit te drukken – aangenaam. Ik was een jonge docent

en kwam in de cafés waar de studenten ook kwamen. Op een bepaald moment ben ik toen naar Utrecht gegaan, omdat ik wist dat ik nooit zou promoveren als ik in Amsterdam zou blijven. De stad was in die tijd helemaal gek, als gevolg van de Provo-beweging en de happenings op het Spui. Daar kon je steendrukken kopen van neukende paren, die wij vreselijk opwindend vonden.'

'Heb je zelf nog een steentje bijgedragen aan de revolutie?' willen wij natuurlijk weten. 'Mijn vader stemde VVD, dus ik deed dat niet. Maar ik heb, in tegenstelling tot Peter van Zonneveld, niet in het Maagdenhuis gezeten. Op een zeker moment was het Nederlands Instituut zo democratisch geworden, dat er een vorm van het radencommunisme werd ingevoerd, waardoor het onbestuurbaar werd. Ook daarom ben ik op een gegeven moment naar Utrecht gegaan. Concreet heb ik maar één actie ondernomen, waar ik me later vreselijk voor schaamde. Samen met mijn echtgenote Charlotte Mutsaers heb ik door Amsterdam gelopen met een lijst om handtekeningen te verzamelen tegen de komst van Prins Claus. Achteraf gezien bleek hij de meest sympathieke figuur van het hele koningshuis. Dergelijke Hermansiaanse ironie ben ik zeer vaak in mijn leven tegengekomen.'

Aangezien Anbeek vertelt dat Hermans in eerdere jaren belangrijk voor hem

geweest is, vragen we of die schrijver voor hem in de jaren zestig niet van zijn voetstuk viel. 'Dat was inderdaad een beetje moeilijk. Wij hielden veel van die romans, maar zijn stukken en columns in *De Haagse Post* waren zeer reactionair. Die mocht je eigenlijk niet lezen. Ik blokkeerde het gewoon in mijn hoofd: zulke dingen schreef een groot schrijver nu eenmaal. Céline had antisemitische essays geschreven, dus dan viel dit nog mee. Later heb ik die stukken van Hermans nog eens overgelezen, en toen bleek dat hij in veel gevallen gelijk heeft gekregen. Maar ik had wel een dubbelzinnig gevoel in die tijd. Ik ben nog een tijd secretaris van de studievereniging bij Nederlands geweest en toen heb ik twee auteurs uitgenodigd: Reve en Hermans en die zijn beide gekomen. Dat was

onvergetelijk aan mijn studietijd, naast het feit dat die vereniging elke woensdagavond een borrel organiseerde waar ik bijna tien jaar lang elke woensdagavond heen ben gegaan.'

Hermans bemoeide zich in de jaren zestig met de politiek en was niet de enige schrijver die dat deed. Als we vragen of literatuur ook in deze tijden nog een wapen zou kunnen zijn in politieke debatten, antwoordt hij: 'Toen ik mijn boek schreef ontdekte ik dat literatuur eigenlijk een heel democratische kunstvorm is. De lezer wordt gedwongen zich in te leven in een ander. Mensen die lezen hebben een soort opening naar een minder dogmatische houding. Lezers zijn relativisten. Als er meer mensen zouden lezen, zou dat zeker invloed hebben, denk ik. Literatuur zou dan een middel kunnen zijn tegen de latente vreemdelingenhaat die in onze samenleving bestaat. Maar de mensen die je zou willen veranderen en minder dogmatisch zou willen maken, die lezen niet, dat is het probleem.'

Niemand meer kwijtraken

Of we van Ton Anbeek de komende jaren nog meer boeken kunnen verwachten met een prangend maatschappelijk thema wordt niet geheel duidelijk: 'Ik heb ook een aantal dingen in mijn wetenschappelijke werk laten liggen, waar ik nu de tijd voor heb om het uit te zoeken. Ik heb op

het Instituut in Leiden een klein kamertje behouden, dat ik samen met een aantal andere oude heren moet delen. Ik kom daar niet zo vaak, maar als ik ernaartoe ga en mensen mij zien lopen, beginnen ze meteen te vertellen welke vreselijke bezuinigingen of veranderingen er zijn doorgevoerd. Ik luister daarnaar als een pastoor in de biechtstoel. Dan realiseer ik me dat ik er goed aan heb gedaan om weg te gaan in 2005. Het enige wat ik mis zijn de colleges. Ik overweeg om Hoger Onderwijs voor Ouderen te gaan verzorgen, maar ik weet het nog niet zeker. Ik vind het waarschijnlijk veel leuker om met studenten over literatuur te spreken dan met mensen van mijn eigen leeftijd.'

Tot slot vragen we of Anbeek er moeite mee gehad heeft zijn schrijverschap met zijn andere bezigheden te combineren en of hij er geen spijt van heeft dat hij niet direct na zijn studietijd een roman heeft geschreven. 'In mijn studententijd schreef iedereen. Die vorm van nieuwsgierigheid die ik heb, die is niet goed te combineren met een andere discipline waar je ook nieuwsgierig voor moet zijn, al heb ik dat toch verschillende keren geprobeerd. Voor mij is het hoogleraarschap en het schrijverschap nooit een ideale combinatie geweest. Ik heb het ouderschap ook heel belangrijk gevonden. Het is één van de dingen in mijn leven die ik nooit had willen missen. In het begin is het niet zo moeilijk, want toen sliep mijn dochter veel. Daarna werd het lastiger en dan leer je gaandeweg om je steeds beter te concentreren en efficiënter te werken. Ik heb de ochtenduren, zo van negen uur tot half twaalf, als ik mij het beste kan concentreren, met hand en tand verdedigd. Daar moest alles voor wijken, ik nam dan niet de telefoon op.'

'Natuurlijk zou het fantastisch zijn als één van mijn romans een keer een groot succes zou worden. Maar als dat niet gebeurt, is het ook niet zo erg. Misschien moet je op een gegeven moment concluderen dat je net zoals die figuur van Kafka voor de verkeerde deur staat te wachten. Bij schrijvers als Hermans en Grunberg zie je vanaf het eerste begin die grote gedrevenheid om tegenstanders uit de weg te ruimen en zichzelf en hun omgeving niet te sparen. Misschien is het afbreken van zelfcensuur inderdaad wel een vereiste om veel succes te hebben in het schrijven, maar je wilt aan het einde van je leven wel nog vrienden overhouden. Je raakt in de loop der jaren door ziekte en ouderdom al zoveel mensen kwijt. Ik wil het liefste helemaal niemand meer kwijtraken.'

Rick Honings
Max van Duijn